

Το Υπόμνημα του Γεωργίου Παχυμέρη στα *Ἠθικὰ Νικομάχεια* του Αριστοτέλη: Μια Νέα Γραπτή Μαρτυρία για την Ηθική Φιλοσοφία στο Ύστερο Βυζάντιο

ΣΟΦΙΑ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ
Πανεπιστήμιο Γλασκώβης

Περίληψη

Η ελληνική σχολιαστική παράδοση αφιερωμένη στην ερμηνεία των *Ἠθικῶν Νικομαχείων* του Αριστοτέλη ήταν εκτενής. Ξεκίνησε στην αρχαιότητα με τον Ασπάσιο και έφτασε σε ένα επίπεδο ιδιαίτερης πολυπλοκότητας τον δωδέκατο αιώνα με τα υπομνήματα του Ευστρατίου Νικαίας και του Μιχαήλ Εφεσίου, τα οποία εξυπηρετούσαν κυρίως εκπαιδευτικούς σκοπούς. Η διδακτική χρήση της ηθικής του Αριστοτέλη συνεχίστηκε έως τα τέλη της βυζαντινής περιόδου, αλλά μέχρι πρόσφατα ήταν γνωστή κυρίως μέσω της παραφραστικής επιτομής του Γεωργίου Παχυμέρη στα *Ἠθικὰ Νικομάχεια* (Βιβλίο 11 της *Φιλοσοφίας*).

Η επικείμενη δημοσίευση της *editio princeps* της εξήγησης του Παχυμέρη στα *Ἠθικὰ Νικομάχεια* θα αλλάξει ριζικά το τοπίο, αφού το εν λόγω κείμενο αποτελεί μια νέα γραπτή μαρτυρία για την αναβίωση των αριστοτελικών σπουδών στα τέλη της βυζαντινής περιόδου (Georgios Pachymeres, *Commentary on Aristotle, "Nicomachean Ethics"*, Critical Edition with Introduction and Translation. Edited by: Sophia Xenophontos. Translated by: Sophia Xenophontos and Crystal Addey, Berlin: De Gruyter, 2022). Το κείμενο αυτό βελτιώνει επίσης τις γνώσεις μας για τον ρόλο του Παχυμέρη ως δασκάλου και για την πρακτική εφαρμογή της ηθικής στην καθημερινή ζωή, πέρα από τον τομέα του θεωρητικού στοχασμού.

Σκοπός της ομιλίας είναι να προσφέρει μια εισαγωγική επισκόπηση των πιο σημαντικών ευρημάτων που προκύπτουν από τη μελέτη της εξήγησης του Παχυμέρη με στόχο να αναδείξει τη φιλοσοφική της αξία και να κεντρίσει το ενδιαφέρον για περαιτέρω έρευνα. Στο πρώτο μέρος της ομιλίας θα αναλύσουμε τα τυπικά και δομικά χαρακτηριστικά της εξήγησης, συμπεριλαμβανομένης της σχέσης της με τις διαμορφωτικές της επιδράσεις και ιδιαίτερα το αριστοτελικό κείμενο αναφοράς. Στη συνέχεια θα εστιάσουμε στη ρητορική της φιλοσοφικής διδασκαλίας και τον τρόπο με τον οποίο εικάζουμε ότι επιδρούσε στο αναμενόμενο αναγνωστικό ή ακροαματικό κοινό του Παχυμέρη. Στο τελευταίο μέρος της ομιλίας θα εξετάσουμε την ηθικοπρακτική δυναμική του υπομνήματος, σχολιάζοντας τα σημεία του κειμένου όπου ο βυζαντινός εξηγητής εφαρμόζει στρατηγικές φιλοσοφικής συμβουλευτικής για να βοηθήσει τους αποδέκτες του να διαμορφώσουν ενάρετες μορφές συμπεριφοράς. Η ομιλία λαμβάνει επίσης υπόψη τα θρησκευτικά θεμέλια της ηθικής σκέψης του Παχυμέρη, δείχνοντας ότι η ειδωλολατρική ηθική ενίοτε προσαρμοζόταν στις χριστιανικές απαιτήσεις του υστεροβυζαντινού κοινού.